

5. Галасюк В.В., Галасюк В.В. Почему возникает необходимость использовать не рыночную, а ликвидационную стоимость объектов? // Фондовый рынок. — 2000. — № 46. — С. 20—22.

6. Галасюк В.В. Проблемы теории принятия экономических решений: Монография. — Днепропетровск: Новая идеология, 2002. — 304 с.

7. Галасюк В.В. Должны ли быть одинаковыми ставки дисконтирования для положительных и отрицательных условных денежных потоков? // Финансовая консультация. — 1999. — № 45—48. — С. 12—17.

8. Галасюк В.В. Условные денежные потоки и пространство // Фондовый рынок. — 2000. — № 28. — С. 15—16.

9. Галасюк В.В. О необходимости использования понятия “условный денежный поток” // Финансовые риски. — 2000. — № 1. — С. 125—128.

10. Галасюк В.В. Условные денежные потоки и пространство // Финансовые риски. — 2000. — № 1. — С. 120—122.

11. Галасюк В., Галасюк В. Понятие денежных потоков и условных денежных потоков в контексте финансовой концепции капитала МСБУ // Финансовая консультация. — 2000. — № 31—32. — С. 17—19.

12. Галасюк В. Основоположні принципи теорії фінансів у контексті проблеми дисконтування умовних грошових потоків // Вісник НБУ. — 2000. — № 4. — С. 53—56.

13. Галасюк В.В. Новое — это хорошо забытое старое, или о необходимости использования “правовой концепции” при определении понятия “активы” // Фондовый рынок. — 2000. — № 29. — С. 2—5.

14. Галасюк В.В., Галасюк В.В. Практические аспекты учета факто-

ра эластичности спроса по цене при определении ликвидационной стоимости объектов оценки и характеристики их ликвидности // Вісник оцінки. — 2002. — № 4. — С. 28—33.

Валерій Галасюк,

академік АЕН України, генеральний директор аудиторської фірми “Каупервуд” (м. Дніпропетровськ), член Аудиторської палати України, ревізійної комісії Українського товариства оцінювачів, заступник голови правління Асоціації платників податків України, заступник голови комісії з оцінки ефективності інвестиційної діяльності Українського товариства фінансових аналітиків.

Віктор Галасюк,

магістр економіки, директор департаменту економічного консалтингу інформаційно-консалтингової фірми “ІНКОН-центр” (консалтингова група “Каупервуд”).

Олександр Дзюблук

Завідуючий кафедрою банківської справи Тернопільської академії народного господарства. Доктор економічних наук, професор

Теорія і практика /

Проблеми забезпечення ефективного функціонування банківської системи в перехідній економіці

У статті давнього автора “Вісника НБУ” розглядаються основні проблеми функціонування банківської системи в умовах перехідної економіки. Зокрема йдеться про шляхи підвищення рівня капіталізації банків, забезпечення оптимального управління їх активами, формування адекватної ресурсної бази з метою стимулювання довгострокових вкладень в економіку. Аналізуються перспективи оптимізації структури банківської системи загалом.

Процес формування ефективної банківської системи в Україні — доволі непросте завдання, яке має низку своїх особливостей. Банки об’єктивно перебувають у центрі багатьох суперечливих, кризових та складно прогнозованих явищ, притаманних передусім економіці перехідного періоду. Водночас саме стрімкий розвиток українських банків став основою формування повноцінних ринкових відносин та сукупності базових елементів, пов’язаних із рухом фінансових ресурсів, без яких функціонування ринкового господарства неможливе.

З огляду на це, визначення головних проблем розвитку банківської системи України та обґрунтування

шляхів їх розв’язання є надзвичайно важливим завданням сучасної економічної науки, від успішного виконання якого значною мірою залежить подальший розвиток реального та фінансового секторів господарства.

У цій статті торкнемося найважливіших, на нашу думку, проблем, що нині постали перед банківською системою країни. Це, по-перше, **недостатній рівень капіталізації банків**, що гальмує процес розширення масштабів операцій у реальному секторі економіки. По-друге, — **низька якість банківських активів** і пов’язана із цим проблема значних кредитних ризиків, притаманних головному видіві банківської діяльності — позичковим операціям. По-третє, — **дефіцит дов-**

гострокових ресурсів, який істотно обмежує кредитний потенціал банків та їхні можливості щодо повномасштабного кредитування інвестиційних проєктів, стримує структурні перетворення в економіці. Нині суттєвого значення набула і проблема оптимізації структури самої банківської системи. Розглянемо кожну із зазначених проблем детальніше.

ПРОБЛЕМА КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ

Ефективність діяльності банківської системи України значною мірою залежить від рівня її капіталізації, який на сьогодні занижений. Як відомо, сумарний сплачений статутний капітал усіх банків нашої країни приблизно дорівнює обсягу капіталу одного із провідних зарубіжних банків. Порівнювати ж наш рівень із рівнем капіталізації банківських систем економічно розвинутих країн просто некоректно.

Проблемою недостатньої капіталізації зумовлюється і недосконалість як усієї вітчизняної банківської системи, так і окремих банків, які не мають можливості залучати значні ресурси й проводити масштабні активні операції (насамперед кредитні та інвестиційні). Якщо, скажімо, порівнювати вітчизняну банківську систему із системами зарубіжних країн, то частка банківських активів у ВВП України становить 40%, тоді як у ВВП Німеччини — близько 200, Великобританії — 130, Східної Європи — 80—90%. А це вже ті відносні показники, які відображають якість розвитку банківської системи.

Зауважимо, що відставання темпів нарощування капіталів вітчизняних комерційних банків від темпів зростання їхніх активів поступово перетворюється на стійку тенденцію (див. таблицю 1).

Природно, що на сьогодні актуальною залишається проблема відста-

вання темпів капіталізації банків від темпів зростання їхніх активів навіть попри те, що за нормативу адекватності капіталу в 10% його фактичний рівень становить близько 15%. За оцінками Асоціації українських банків, це є резервом для потенційного збільшення активів приблизно на 60 млрд. грн. Та якщо за останні кілька років приріст банківських активів суттєво перевищував відповідне зростання капіталу, а середній норматив його адекватності знизився з 21 до 15%, то це не може не викликати занепокоєння.

Вочевидь, банки, не здатні збільшити свій капітал, змушені будуть (через неспроможність дотримуватися нормативу його адекватності) зменшувати обсяги кредитування. А оскільки близько 70% доходів комерційних банків припадає саме на позичкову діяльність, то зменшення її масштабів за таких обставин є прямою загрозою стабільності усієї банківської системи.

Проблемними є не лише кількісні показники, що характеризують рівень капіталізації, а й її якість. Річ у тім, що в структуру капіталу багатьох вітчизняних банків певною мірою входить *переоцінка основних засобів, нараховані, але не сплачені відсотки, субординований борг*. Поступове зростання цих та деяких інших складових за певних обставин можна вважати завульованою формою штучного нарощування капіталу, що теж посилює загрозу фінансовій стабільності банківської системи.

Зрозуміло, що пошук адекватних підходів до розв'язання проблеми нарощування капіталізації вітчизняної банківської системи має перебувати у площині вирішення питання про джерела надходжень коштів та про формування складових капіталу банків, які можуть бути збільшені за цей рахунок.

Аналізуючи джерела вкладення коштів у банківську систему України шляхом внутрішнього чи зовнішнього інвестування, особливу увагу слід приділя-

ти співвідношенню можливостей вітчизняних інвесторів та ризиків, якими може супроводжуватися залучення капіталів із-за кордону. З одного боку, йдеться про достатність у вітчизняних підприємств і фізичних осіб належного обсягу фінансових ресурсів для інвестування у банківський капітал, про готовність здійснювати відповідні вкладення коштів, а з другого — про можливі наслідки поглинання зарубіжним капіталом українських банків. Цю проблему слід ретельно проаналізувати передусім із позиції безпеки для фінансової системи країни в умовах нестабільності світової економіки та налагодження належного контролю національних органів регулювання за діяльністю такої ключової галузі економіки, як банківська сфера.

Нині іноземні банки активно не конкурують із вітчизняними кредитними установами на фінансовому ринку нашої країни, що можна пояснити зокрема порівняно високим рівнем ризиків та обмеженням колом клієнтів, яких ці банки обслуговують (особливо після обвалу ринку ОВДП у 1998 році). На сьогодні в Україні діють лише 7 банків зі 100-відсотковим іноземним капіталом, що становить не більше 5% від їх загальної кількості. Частка іноземного капіталу в статутному капіталі усіх банків системи на 1 січня 2005 року становила лише 9,6%. Тобто у “чистому” вигляді питома вага іноземних банків є незначною.

Водночас слід розуміти, що в подальшому (з урахуванням тенденцій глобалізації економічних процесів) нерезидентам за будь-яких умов будуть надані ширші можливості інвестувати кошти у вітчизняну банківську систему. Тому вже тепер **необхідно розробити цілий комплекс обмежень, яких слід суворо дотримуватись в процесі залучення іноземного капіталу в банківську систему країни**. По-перше, йдеться про недопущення надмірної концентрації іноземного банківського капіталу на одному із сегментів ринку банківських послуг з метою обмеження можливостей його подальшої монополізації, а відтак і відповідного диктату цін на банківські послуги для клієнтів. По-друге, потрібно забезпечити належний рівень прозорості джерел зовнішнього інвестування. По-третє, необхідно розробити систему заходів, спрямованих не лише на стимулювання припливу іноземних коштів у вітчизняну банківську систему, а й на запозичення передового досвіду, передусім — новітніх технологій ведення банківського бізнесу, нових послуг і продуктів, програмного

Таблиця 1. Динаміка активів і капіталу комерційних банків України*

Показники	01.01. 2001 р.	01.01. 2002 р.	01.01. 2003 р.	01.01. 2004 р.	01.01. 2005 р.
Чисті активи, млн. грн.	37 129	47 591	63 896	100 234	134 348
Темпи зростання, %	—	128.2	134.3	156.9	134.0
Балансовий капітал, млн. грн.	6 507	7 915	9 983	12 882	18 421
Темпи зростання, %	—	121.6	126.1	129.0	143.0
Статутний капітал, млн. грн.	3 671	4 573	5 998	8 116	11 605
Темпи зростання, %	—	124.5	131.2	135.3	143.0
Адекватність регулятивного капіталу, %	15.53	20.69	18.01	15.11	16.81

*Розраховано за даними управління аналізу звітності та оперативного моніторингу Національного банку України за станом на 01.01.2005 р.

Таблиця 2. Динаміка структури активів комерційних банків України*

Показники	01.07.2003 р.		01.10.2003 р.		01.01.2004 р.		01.01.2005 р.	
	Сума, тис. грн.	Частка, %	Сума, тис. грн.	Частка, %	Сума, тис. грн.	Частка, %	Сума, тис. грн.	Частка, %
Грошові кошти і залишки в НБУ	7 102 358	8,9	8 480 998	9,4	8 459 317	8,4	13 851 088	10,3
Казначейські та інші цінні папери, що рефінансуються НБУ	2 363 053	3,0	2 118 932	2,4	2 414 081	2,4	2 702 571	2,0
Кошти в інших банках	10 918 435	13,7	11 954 381	13,3	13 870 074	13,8	19 040 858	14,2
Цінні папери на продаж	1 350 484	1,7	1 337 734	1,5	1 946 433	1,9	4 534 587	3,4
Кредити і заборгованість клієнтів	48 292 533	60,4	55 394 133	61,6	62 502 965	62,4	81 495 036	60,7
Інвестиційні цінні папери	1 693 220	2,1	1 900 509	2,1	1 722 596	1,7	439 871	0,3
Довгострокові інвестиції до асоційованих компаній і дочірніх установ	145 115	0,2	169 376	0,2	175 120	0,2	186 617	0,1
Основні засоби та нематеріальні активи	5 279 323	6,6	5 493 505	6,1	6 394 055	6,4	8 752 653	6,6
Нараховані доходи до отримання	981 989	1,2	1 125 987	1,3	1 074 624	1,1	1 138 295	0,8
Інші активи	1 792 255	2,2	1 890 256	2,1	1 675 107	1,7	2 206 304	1,6
Усього активів	79 918 765	100,0	89 865 810	100,0	100 234 360	100,0	134 347 880	100,0

*Розраховано за даними: Вісник НБУ. — 2003. — № 9. — С. 24—27; Вісник НБУ. — 2003. — № 12. — С. 22—25; Вісник НБУ. — 2004. — № 3. — С. 48—51 і за матеріалами управління аналізу звітності та оперативного моніторингу Національного банку України за станом на 01.01.2005 р.

забезпечення, що заохочувало б вітчизняні банки до підвищення рівня обслуговування власної клієнтури.

Стосовно окремих складових банківського капіталу, то тут слід розглянути перспективи збільшення як основного, так і додаткового капіталу, що у поєднанні утворюють регулятивний капітал банків, від обсягу якого значною мірою залежать можливості якісного зростання активів.

Серед основних шляхів збільшення основного капіталу — *проведення додаткових емісій акцій та капіталізація прибутку (реінвестування дивідендів)*. Щоправда, систематичне спрямування прибутку на поповнення капіталу (а отже, несплата дивідендів) знижує привабливість банківських акцій для потенційних інвесторів. Бо навіть володіти цінними паперами, які не приносять доходу, або можливості зростання курсової вартості яких невизначені у зв'язку з відсутністю розвинутого вторинного фондового ринку? За таких обставин стимулом для відповідного розподілу прибутку на користь капіталізації може бути запровадження певних пільгових умов для оподаткування тієї його частини, яка спрямовується на збільшення банківського капіталу.

Якщо вести мову про додатковий капітал, то насамперед слід розглянути можливості оптимізації залучен-

ня коштів на умовах субординованого боргу. У цьому зв'язку поставимо питання: чи може сприяти розв'язанню проблеми капіталізації банків запровадження низки обмежень на його залучення? Зокрема — встановлення граничних процентних ставок (10% у іноземній валюті, 12 — у національній)? Думається, що навряд. І те, що НБУ дозволив комерційним банкам залучати кошти на умовах субординованого боргу шляхом випуску облігацій, враховувати ці кошти в регулятивному капіталі, лише ускладнює роботу банків у процесі визначення прийнятної рівня доходності за емітованими інструментами. Очевидно, ситуація, що склалася, може поліпшитися із формуванням повноцінної інфраструктури вітчизняного фондового ринку, лібералізацією режиму операцій із банківськими облігаціями як із привабливим об'єктом для вкладення коштів, здатним конкурувати і з депозитами, і з іншими фондовими інструментами.

Ще один напрям підвищення рівня капіталізації вітчизняної банківської системи, на нашу думку, пов'язаний із *активізацією процесів злиття та поглинання банків*. Власне, процеси концентрації банківських капіталів у такий спосіб уже набули загальносвітової тенденції, оскільки виявилися доволі дієвим інструментом,

який дає змогу скорочувати витрати і підвищувати прибутковість банківського бізнесу. Однак в Україні такий метод концентрації капіталів застосовується не часто, що пояснюється недосконалістю відповідної нормативної бази, а також неготовністю більшості власників банківських установ поступатися контролем над ними шляхом перерозподілу чи взаємного обміну пакетами акцій.

Водночас наголосимо, що будь-який адміністративний тиск у цій делікатній справі може лише завдати шкоди. За умови створення належної нормативної бази процеси злиття і поглинання банківських установ мають розвиватися лише на добровільних засадах. Вони повинні бути зумовлені об'єктивними економічними потребами, а не втручанням регулятивних органів держави. При цьому слід відзначити і ті переваги, які можуть надати банкам із невеликим розміром капіталу процеси злиття: скорочення адміністративного апарату і різних видів витрат, розширення клієнтської бази і спектра банківських продуктів, збільшення можливостей диверсифікації портфеля активів та, відповідно, зниження рівня ризиків.

ПРОБЛЕМА ЯКОСТІ БАНКІВСЬКИХ АКТИВІВ

Друга з означених нами проблем пов'язана з підвищенням якості банківських активів, що є одним із найважливіших і пріоритетних завдань розвитку банківської системи та має розглядатися у контексті забезпечення стабільного функціонування банківських установ як необхідної умови належного ресурсного забезпечення усього господарства країни. Передусім йдеться про ефективність роботи підприємств, у діяльність яких спрямовуються банківські активи.

У макроекономічній площині є три основних способи розв'язання проблеми низької якості активів. Перший — це *списання заборгованостей*, що поліпшує фінансовий стан підприємств, проте погіршує фінансовий стан банків і не стимулює підприємства до фінансового оздоровлення власними силами. Другий — *банкрутство боржників*, однак якщо кількість позичальників, що зазнають банкрутства, сягне більше половини усіх суб'єктів господарювання (а діяльність близько половини підприємств в Україні є збитковою), то може виникнути системна економічна криза з

усіма негативними соціальними наслідками. Третій — *активна участь держави у фінансовому оздоровленні підприємств* за допомогою впровадження програм реструктуризації, що може спричинити конфлікт інтересів у самому бізнес-середовищі. Як бачимо, вирішення порушеної проблеми на макроекономічному рівні пов'язане із цілою низкою труднощів як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру.

Із цього випливає висновок: оптимізація якості активів банківської системи як необхідна умова стабільного економічного розвитку має розглядатися передусім у мікроекономічній площині — з точки зору поліпшення роботи банківського менеджменту, спрямованої на мінімізацію відповідних ризиків за основними банківськими операціями. Важливим у цьому контексті є розгляд загальної структури активів банківської системи та визначення стратегічних завдань і пріоритетів для менеджменту.

Як випливає з даних, наведених у таблиці 2, основою активних операцій банків в Україні є кредитні вкладення, частка яких у загальному портфелі активів постійно збільшується. Відтак саме від їх якості та здатності банків оптимально мінімізувати кредитні ризики залежать можливості належного ресурсного забезпечення економічного зростання та стабільності банківської системи загалом.

Під оптимальною мінімізацією ризиків у даному разі слід розуміти розроблення стратегії кредитних операцій, яка б не позначалася на можливостях забезпечення дохідності банківських установ.

Зарубіжний досвід свідчить, що важливим і перспективним напрямом практичного виконання цього завдання є *сек'юритизація активів*, яка передбачає перетворення наданих банками позичок на ліквідні цінні папери (наприклад, облігації чи векселі), котрі обертаються на вторинному фондовому ринку. Ще один шлях — випуск *цінних паперів власного боргу* банків (тих же векселів та облігацій), строки погашення яких збігаються з термінами відшкодування відповідних кредитів. Вочевидь, такий напрям сек'юритизації прийнятний і для інтенсивного розвитку ринку довгострокових позичкових капіталів, забезпечених акумульованими відповідним чином ресурсами. Однак ми повинні розуміти, що серйозною перешкодою на шляху до розвитку по-

дібних операцій залишається відсутність у нашій країні належної нормативно-правової бази, на основі якої можна створити дієвий механізм перетворення банківських активів на різні види цінних паперів.

Інший аспект роботи з управління кредитним ризиком — *формування адекватного методичного забезпечення*, необхідного для аналізу фінансового стану позичальника. У цьому зв'язку центральному банку варто було б упровадити низку заходів нормативного характеру, спрямованих на забезпечення адекватної оцінки кредитного ризику, оскільки надмірна кредитна експансія комерційних банків в умовах економічного зростання має і свій негативний аспект, що проявляється у погіршенні якості кредитного портфеля та зростанні рівня ризикованості кредитних операцій. Серед першочергових заходів мали б бути такі.

По-перше, варто було б сформувавши централізовану базу даних для визначення адекватних критеріальних значень показників роботи підприємств різних галузей економіки.

По-друге, необхідно розробити чіткі критерії оцінки проблемності наданих позичок, що давало б можливість своєчасно вживати заходів із поліпшення фінансового стану клієнта на рівні його менеджменту, виходячи з міркування, що збереження того чи іншого бізнесу може в перспективі дати більший результат, аніж його ліквідація і стягнення заборгованості за позичками банку шляхом застосування механізму застави (йдеться про інтенсифікацію роботи з дебіторами і реструктуризацію кре-

диторської заборгованості, ліквідацію зайвих запасів сировини та готової продукції, продаж частини основних фондів, залучення додаткового акціонерного капіталу тощо).

Не можна не згадати і про такий важливий напрям зміцнення правових засад банківської діяльності, як дієвий захист прав кредиторів, вимоги яких забезпечені належним чином оформленою заставою. Адже у разі ліквідації боржника чи визнання його банкрутом в установленому порядку слід забезпечити такий правовий режим, який би максимально спрощував відповідні процедури та сприяв задоволенню забезпечених заставою вимог кредитора поза чергою за рахунок коштів, отриманих від реалізації заставленого майна. Наявність адекватних правових гарантій реалізації позикодавцем своїх майнових прав, як і забезпечення прозорості фінансової звітності підприємств та формування бюро кредитних історій, є необхідними передумовами зниження рівня кредитного ризику, а відтак і забезпечення належної якості банківських активів.

ПРОБЛЕМА РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

Гострою проблемою реального сектору перехідної економіки, для вирішення якої потрібні значні фінансові вливання, є низька технічна оснащеність підприємств, моральна та фізична зношеність обладнання. Її рівень у нашій країні загалом перевищує 50%, а середній строк використан-

Таблиця 3. Структура кредитного портфеля комерційних банків України за строками*

Показники	01.01.2001 р.		01.01.2002 р.		01.01.2003 р.		01.01.2004 р.		01.12.2004 р.	
	Сума, млн. грн.	Частка, %	Сума, млн. грн.	Частка, %	Сума, млн. грн.	Частка, %	Сума, млн. грн.	Частка, %	Сума, млн. грн.	Частка, %
Кредити, надані в економіку, усього	19 574	100.0	28 373	100.0	42 035	100.0	67 835	100.0	91 769	100.0
Короткострокові кредити	16 060	82.0	22 218	78.3	30 185	71.8	37 282	55.0	43 834	47.8
Довгострокові кредити	3 514	18.0	6 156	21.7	11 849	28.2	30 553	45.0	47 935	52.2
Темпи зростання кредитних вкладень, усього, %	—	—	145.0	—	148.2	—	161.4	—	135.2	—
Темпи зростання короткострокових кредитів, %	—	—	138.3	—	135.8	—	123.5	—	117.6	—
Темпи зростання довгострокових кредитів, %	—	—	175.2	—	192.5	—	257.9	—	156.9	—

*Розраховано за даними: Бюлетень НБУ. — 2005. — №1. — С. 72.

Таблиця 4. Структура ресурсів, залучених комерційними банками України, за строками *

Показники	01.01.2001 р.		01.01.2002 р.		01.01.2003 р.		01.01.2004 р.		01.12.2004 р.	
	Сума, млн. грн.	Частка, %	Сума, млн. грн.	Частка, %	Сума, млн. грн.	Частка, %	Сума, млн. грн.	Частка, %	Сума, млн. грн.	Частка, %
Зобов'язання банків за коштами на рахунках суб'єктів господарювання та фізичних осіб, усього	18 738	100.0	25 674	100.0	37 715	100.0	61 617	100.0	83 958	100.0
Кошти до запитання	11 377	60.7	13 447	52.4	17 913	47.5	25 505	41.5	34 969	41.7
Строкові кошти	7 361	39.3	12 227	47.6	19 802	52.5	36 112	58.5	48 989	58.3
У тому числі: довгострокові	1 145	6.1	3 551	13.8	9 151	24.3	19 827	32.1	31890	37.9
Темпи зростання зобов'язань, усього, %	—	—	137.0	—	146.9	—	163.4	—	136.3	—
Темпи зростання зобов'язань до запитання, %	—	—	118.2	—	133.2	—	142.4	—	137.1	—
Темпи зростання строкових зобов'язань, %	—	—	166.1	—	162.0	—	182.4	—	135.7	—

*Розраховано за даними: Бюлетень НБУ. — 2005. — № 1. — С. 100.

ня обладнання на більшості підприємств — понад 20 років. За нинішньої норми інвестицій в Україні (10% від ВВП) та обсягів банківського кредитування суб'єктів господарювання (22% від ВВП, тоді як у промислово розвинутих країнах цей показник перевищує 100%), а також з огляду на структуру позичок, що надаються банками (у ній, незважаючи на позитивну тенденцію, переважають короткострокові кредити; див. таблицю 3), говорити про стійкі темпи економічного зростання не доводиться.

Зважаючи на об'єктивний характер причин ситуації, що склалася (високі ризики вкладень у реальний сектор, низькі темпи структурних перетворень, інвестиційну непривабливість підприємств, відсутність достовірної інформації про їх фінансовий стан, недостатність заходів із правового захисту кредиторів тощо), потрібно усвідомлювати важливість саме кредитних важелів стимулювання економічного зростання. Очевидно, що подальші перспективи його забезпечення вирішальною мірою залежатимуть не лише від здатності банків задовольняти поточні потреби підприємств у поповненні коштів, необхідних для формування обігового капіталу, а й від спроможності банківської системи країни сприяти інвестиційному процесу.

Як відомо, можливості участі банківської системи країни у широко-

масштабних проектах щодо кредитування інноваційно-інвестиційних потреб реального сектору господарства визначається передусім спроможністю банків акумулювати належний обсяг довгострокових ресурсів. Ліквідність же вітчизняних банківських установ нині має в основному короткотерміновий характер, оскільки навіть у структурі строкових вкладень значною є частка саме "коротких" ресурсів, малопритатних для задоволення довгострокових кредитних потреб підприємств (див. таблицю 4).

Слід зауважити, що у разі збільшення доходів населення відповідне зростання депозитної бази банків пов'язане не так з активізацією їхньої роботи із залучення коштів на ринку (і це попри тенденцію до поступового зниження процентних ставок), як із відсутністю альтернативних напрямів вкладення коштів — насамперед на ринку цінних паперів. Отже, з появою у сфері інвестування доступних широкому загалу реальних фондів альтернатив перед банками постане проблема загострення конкурентної боротьби за кошти вкладників, передусім — фізичних осіб.

Для довгострокових кредитних вкладень потрібні і довгострокові ресурси. Для того, щоб знайти шляхи вирішення цієї важливої проблеми, перебіг економічних процесів також необхідно аналізувати в макро- та мікроекономічній площинах.

На макрорівні активізація довгострокового кредитування банками підприємств реального сектору визначається відповідною участю в цьому процесі держави. Серед основних напрямів значеної участі варто виділити такі:

1. *Створення спеціалізованого банку розвитку*, головною функцією якого має бути реалізація завдань щодо довгострокового кредитування пріоритетних галузей економіки. Головна проблема цього напрямку державної підтримки пов'язана з пошуком джерел для акумулювання відповідних грошових ресурсів: адже якщо банк функціонуватиме на загальних комерційних засадах, то у його діяльності виникатимуть ті ж труднощі, що і в роботі інших банківських установ країни. Якщо ж для ресурсного забезпечення довгострокового кредитування якимсь чином застосовуватимуться механізми трансформації бюджетних коштів, то постане питання щодо формування чітких критеріїв "пріоритетності" тих підприємств і галузей економіки, на розвиток яких мають спрямовуватися гроші платників податків, навіть якщо це робитиметься на кредитних засадах.

2. *Застосування ефективного механізму рефінансування комерційних банків з боку НБУ*. Нині таке рефінансування переважно короткострокове, хоча останнім часом і приймалися нормативні документи, спрямовані на забезпечення його довгострокового характеру.

3. *Диференціація окремих норм регулювання* (наприклад, зниження вимог із формування резервів на можливі витрати за довгостроковими позичками реальному сектору). Однак у цьому випадку необхідний обережний і виважений підхід, оскільки можна наразитися на підвищення ризику за активними операціями банків загалом.

4. *Ефективне функціонування страхових компаній і недержавних пенсійних фондів*. Їх активний розвиток в Україні та розширення сфер діяльності, вочевидь, супроводжуватиметься створенням довгострокових резервів, значна частина яких може бути розміщена у вигляді відповідних депозитів у банківській системі.

На мікроекономічному рівні важливим напрямом роботи комерційних банків щодо формування довгострокових ресурсів, а відтак і підвищення активності із довгострокового кредитування реального сектору є залучення коштів населення. Як відомо, саме вони становлять найбільшу частину

грошової маси, що перебуває поза банками. З огляду на це, створення належних організаційних і нормативних передумов для припливу додаткових коштів населення може стати вагомим внеском у формування ресурсів для довгострокового кредитування суб'єктів господарювання.

Підвищенню довіри населення до банківських установ країни сприяло збільшення величини гарантованої суми відшкодування коштів за вкладми фізичних осіб до 3 тис. грн. Проте і ця сума видається замалою, зважаючи на динаміку вкладів населення у банках. До того ж, на нашу думку, необхідно було б розглянути можливість гарантованого відшкодування депозитів не лише фізичних, а й юридичних осіб, що сприяло б стабільному функціонуванню фінансового ринку, припливу вкладів клієнтів та зниженню рівня ризиків. А це, у свою чергу, розширило б можливості формування належної ресурсної бази банків з метою активізації довгострокових кредитних операцій.

Активізація роботи банківських установ із залучення коштів клієнтів на рахунки до запитання за умови надання відповідних державних гарантій повернення та максимально можливого спектра послуг за такими рахунками (відповідні карткові проекти, здійснення платежів, отримання кредитів) може створити умови для підтримання стабільного рівня ресурсної бази банків із відкриттям широких можливостей щодо довгострокових вкладень в економіку.

ПРОБЛЕМА ОПТИМІЗАЦІЇ СТРУКТУРИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Оптимальна структура банківської системи України — це така її побудова, за якої динамічний розвиток вітчизняної економіки може бути максимально забезпеченим повноцінним набором основних банківських продуктів, яких потребують суб'єкти ринку: від споживчого кредитування і розрахунків — до надання доступу до рахунків через Інтернет. Неодмінною передумовою досягнення такої мети є формування адекватного конкурентного середовища на ринку банківських послуг.

Передбачається, що із плином часу (в міру посилення тенденції до зниження рентабельності банківського бізнесу) банки змушені будуть вдаватися до поступового впорядкування мережі власних філій, закриваю-

чи їх у регіонах із високою концентрацією відповідних установ. Звісно, закриватимуться і ті філії банків, витрати на утримання яких стануть не виправданими.

За таких обставин скорочення витрат на персонал, техніку, оренду великих приміщень призведе до видозміни самої структури банківської системи, у якій нарівні із традиційними відділеннями банків вагому роль (поки що не ключову) відіграватимуть високотехнологічні електронні центри, котрі за допомогою сучасних комунікативних систем пов'язуватимуть клієнта із операційною системою банку.

Подальший розвиток зазначеної тенденції може звести нанівець один із важливих нині факторів вибору клієнтом банківської установи, який полягає у її територіальній близькості. Йдеться, по суті, про нівелювання такої традиційної конкурентної переваги, як тривалі особисті контакти з клієнтами, оскільки нові комунікативні технології замінюють традиційні канали подібного спілкування, відкриваючи можливість долати будь-які просторові та часові обмеження у буквальному розумінні.

На сьогодні динамічно змінюються види банківських послуг, форми бізнесу і способи комунікацій, ринки збуту і культура підприємництва. За таких умов загострюється потреба в гнучких, здатних пристосовуватися до зміни зовнішнього середовища банківських структурах. Передусім це стосується необхідності активного розвитку нових сегментів ринку банківських послуг: кредитування приватних осіб, підприємств малого та середнього бізнесу, іпотечного кредитування. Розвиткові зазначених напрямів банківського бізнесу може сприяти створення відповідних спеціалізованих банків.

Створення спеціалізованих фінансово-кредитних інститутів слід розглядати як важливий напрям формування ефективної структури банківської системи країни та забезпечення належного рівня конкуренції на фінансовому ринку. Звісно, банкам із плином часу доведеться конкурувати на багатьох сегментах цього ринку не лише одному з одним, а й з іншими фінансовими інститутами (страховими компаніями, інвестиційними й пенсійними фондами, платіжними системами). Відтак банківські установи, розробляючи стратегію власного розвитку, визначаючи перелік здійснюваних операцій та особливості формування філійної мережі, мають бути готовими до тенденції щодо скорочення частки традиційних банківських операцій на користь нових послуг і каналів їх просування на основі новітніх інформаційних технологій відповідно до запитів клієнтів.

Отже, удосконалення функціонування банківської системи країни має розглядатися як одне з пріоритетних завдань розвитку національної економіки в цілому. У зв'язку із цим розроблення та впровадження конкретних практичних заходів, спрямованих на вирішення проблем, пов'язаних із недостатньою капітальною базою української банківської системи, оптимізацією її структури, забезпеченням оптимального управління банківськими активами та стимулюванням довгострокових вкладень, слід вважати необхідними умовами зміцнення стійкості банківського сектору, підвищення довіри до нього з боку інвесторів, вкладників і кредиторів, а також — підвищення його ролі у стимулюванні збалансованого розвитку всіх галузей і секторів економіки України.

Повінь на річці Здвиж.

Фото Леоніда Мілевського.